

Ю. Е. ЗІЗДА

Інститут екології Карпат НАН України
вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна
E-mail: julcha@ua.fm

ПРИЖИТТЄВІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕНДРОФІЛЬНИХ ГРИЗУНІВ

На сьогодні дослідження екології та біології представників фауни за допомогою прижиттєвих методів є загальноприйнятим. Так у ловах дрібних ссавців учені застосовують пастки-живоловки, канавки; для проведення обліків коловодних ссавців — використовують знахідки і розміщення нір цих тварин, їх хаток (бобри); дослідження великих ссавців — проводять за слідами життєдіяльності останніх. Дендрофільні гризуни часто залишаються поза увагою дослідників у зв'язку з тим, що більшість прижиттєвих методів є малоприматними для цієї групи. Дані методи вивчення дендрофілів мають бути орієнтовані на біологію групи: живлення, рухову активність, статеву поведінку тощо, а методики скореговані таким чином, щоб можна було отримати максимально достовірні результати. У цьому повідомленні розглянуто результативність досліджень екології одного з представників групи дендрофілів, вивірки звичайної (*Sciurus vulgaris*), за допомогою прижиттєвих методів.

Живлення. Насіння дерев є основою харчування для вивірки у шпилькових лісах більшу частину року. Погризи, які робить ця тварина, виїдаючи насіння з шишок, є досить специфічними. Це дозволяє їх безпомилково впізнавати. Під деревами чи на пнях, де вивірка часто гризе шишки або молоді пагони, можна закладати пробні площадки для її підгодівлі (у біотехнії такі заходи поки не застосовують і досі не відомо на скільки вони можуть бути доцільними) чи проводити тут повний перерахунок погризених шишок і пагонів, наприклад, порівнюючи дані з відомими у літературі щодо вмісту шлунків вивірок. Якщо такі обліки на одній ділянці регулярні, то можна отримати доволі повну картину їхньої харчової активності. Роблячи спеціальні харчові площадки чи утримуючи вивірку в неволі, спостереження у природі також можна доповнити даними і досвідом щодо переваг у кормі, який обирає вивірка при згодовуванні їй різних рослинних і тваринних харчів.

Рухова активність. Рухову активність вивірки найкраще досліджувати у зимовий час, коли на снігу можна побачити тип відбитку (сліду), наприклад, у вивірки — «поєдний» і «гайновий». Спостерігаючи рухову активність цієї тварини, можна визначити довжину її добових переміщень, відносну кількість маршрутів по землі, картувати харчові стежки, яких, як і відбитків лап, теж є кілька видів, тощо. Картуючи слідову активність вивірки, можна встановити розміри відбитків, довжину та характер шляху її переміщень, відносну кількість маршрутів по землі, визначити добові напрямки руху, кількість затраченого часу на харчування, дорогу до гнізда, пошук їжі, заготівлю, також отримати приблизний розмір індивідуальної ділянки, вирахувати її площу тощо.

Житло. Попри звичні для вивірки гнізда і дупла іноді для житла ця тварина використовує ніші під стріхами будинків. Так в ботанічному саду Ужгородського національного університету вже котрий рік під дахом живе сім'я чорних вивірок, де є досить добра кормова база і повна відсутність придатних для розміщення помешкання дерев, разом з цим є досить затишне «приміщення» під дахом. Причину цього також можна пояснити, використовуючи при дослідженні даного питання тільки прижиттєві методи.

Додаткові дослідження. Опитування, анкетні дані можуть дати також досить багато інформації, хоч і не завжди достовірної. Подекуди дані отримані шляхом інтерв'ювання чи анкетування дають основну необхідну інформацію, без якої продовжувати дослідження з певних питань є неможливим. Для прикладу, коли важко безпосередньо дослідити територію, опитування може дати базові показники про вид, зокрема кількість особин одного виду на певній території, характер їх забарвлення, тип та кількість поселень на одиницю площі тощо. Найкраще, звичайно — інтерв'ю, тоді достовірність даних одразу легко перевірити, задаючи споріднені запитання. Розроблені методи відлову вивірок живоловками для їх розселення дозволяють прижиттєво брати і генетичний матеріал, не кажучи вже про дослідження на кольорові морфи, стать і т.д. Мічення та картування місцезнаходжень вивірки може допомогти у вивченні її міграцій, зокрема визначення довжини міграційного шляху.

Отже, польові прижиттєві й дистанційні методи дозволяють проводити: достовірні, якісні і кількісні дослідження щодо поширення виду, динаміки внутрішньопопуляційних та популяційних груп, картографічний аналіз особливостей трофіки, екосистемного значення, взаємин з іншими видами тощо.